

6. Valstybinės bibliografijos organizavimas ir valdymas

Geneviève Clavel-Merrin

Šveicarijos nacionalinė biblioteka

Alan Danskin

Britų biblioteka

Unni Knutsen

Oslo universiteto kolegija

Ingrid Parent

Kanados bibliotekos ir archyvai

Regina Varnienė-Janssen

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

6.1. Įžanga

Šio skyriaus tikslas – supažindinti su pagrindinėmis problemomis ir sprendimais, kuriuos būtina priimti steigiant arba pertvarkant tarnybą, atsakingą už valstybinę bibliografinę apskaitą. Bendrais bruožais apibūdinamos ir aptariamos svarbiausios problemos, jas iliustruojant realiais valstybinės bibliografijos tarnybų veiklos pavyzdžiais. Tai nėra mokymo medžiaga. Kiekvienas kontekstas – unikalus, ir visiems vienodai tinkančio modelio nėra. Akcentuojama pasirinkimo įvairovė, nurodomos skirtingų požiūrių stipriosios ir silpnosios pusės.

6.2. Atsakomybė už valstybinę bibliografinę apskaitą

Už valstybinę bibliografinę apskaitą atsakinga valstybinės bibliografijos tarnyba. Valstybinės bibliografijos tarnyba yra:

„šalies bibliotekų sistemos organizacinis vienetas, atsakingas už patikimų ir išsamių bibliografinių įrašų rengimą kiekvienam naujam šalyje išleistam leidiniui, įrašus sudarantis pagal patvirtintus tarptautinius bibliografijos standartus ir kuo operatyviau juos skelbiantis reguliariai leidžiamoje valstybinėje bibliografijoje“ (International Federation of Library Associations, IFLA International Office for UBC & UNESCO, 1979).

Valstybinės bibliografijos tarnybos funkcijas neretai atlieka nacionalinė biblioteka, tačiau įvairiose šalyse administravimo praktika yra skirtinga. Gali skirtis valstybinės

bibliografinės apskaitos funkciją atliekančių tarnybų pavadinimai, labai įvairi gali būti jų administracinė struktūra, pavyzdžiui:

- nacionalinės bibliotekos skyrius, sektorius;
- duomenų tvarkymo centras, aptarnaujamas keleto specializuotų nacionalinių bibliotekų;
- bibliografijos centras;
- bibliografijos institutas;
- bet kuris kitas pavadinimas pagal valstybinės bibliografijos tradiciją.

6.3. Valstybinės bibliografinės apskaitos administravimo struktūros

Nėra „teisingo“ administravimo modelio. Svarbu tai, kad valstybinės bibliografijos tarnyba:

- turėtų įgaliojimus, būtinus valstybinei bibliografiniai apskaitai organizuoti ir vykdyti;
- turėtų pakankamai išteklių valstybinės bibliografinės apskaitos funkcijoms atlikti.

6.3.1. Nacionalinė biblioteka kaip valstybinės bibliografijos tarnyba

IFLA Nacionalinių bibliotekų sekcija taip apibūdina nacionalinės bibliotekos uždavinius: „Nacionalinei bibliotekai šalies bibliotekų ir informacinėje sistemoje tenka ypatinga atsakomybė, kuri neretai apibrėžiama įstatymu. Ši atsakomybė įvairiose šalyse skirtinga, tačiau dažniausiai apima: šalies leidinių (spausdintinių ir elektroninių) kaupimą privalomojo egzemplioriaus būdu, jų katalogavimą ir išsaugojimą; centralizuotų paslaugų (pavyzdžiui, informavimo, bibliografijos, išsaugojimo, skolinimo) teikimą vartotojams tiek tiesiogiai, tiek dalyvaujant kitoms bibliotekoms ir informacijos centrams; nacionalinio kultūros paveldo išsaugojimą ir sklaidą; bent jau reprezentacinės užsienio leidinių kolekcijos komplektavimą; nacionalinės kultūros politikos skatinimą ir vadovavimą nacionalinėms raštingumo plėtros kampanijoms. Nacionalinės bibliotekos neretai atlieka forumų, skirtų tarptautinėms programoms ir projektams, funkciją. Jos gali glaudžiai bendradarbiauti su savo šalių vyriausybėmis, dalyvauti vystant nacionalinę informacijos politiką ir sudaryti sąlygas įvairių su bibliotekomis susijusių profesinių krypčių atstovams reikšti savo nuomonę. Kartais jos tiesiogiai tenkina įstatymų leidžiamųjų institucijų informacines reikmes.“

Nacionalinės bibliotekos išskirtinės ypatybės užtikrina, kad ji labiausiai atitinka kriterijus, taikomus įstaigai, kurioje galėtų įsikurti valstybinės bibliografijos tarnyba. Nacionalinėms bibliotekoms būdinga nacionalinio lygmens atsakomybė, kuri dažnai įtvirtinta įstatymu. Tai suteikia joms įgaliojimų derėtis su leidėjų ir verslo atstovais dėl privalomojo egzemplioriaus, skaitmeninių teisių valdymo ir kitų valstybinės svarbos klausimų. Toks nacionalinių bibliotekų vaidmuo suteikia joms galimybę saugiai, ilgam laikotarpiui planuoti ateities veiklą. Nacionalinė biblioteka gali būti palyginti gerai finansuojama, kad galėtų atlikti vadovaujantį vaidmenį ir teikti kokybiškas paslaugas.

6.3.2. Valstybinės bibliografijos tarnybos kitose institucijose

Daugelio šalių nacionalinės bibliotekos atlieka papildomas funkcijas. Nacionalinė biblioteka gali būti ir institucinė biblioteka. Įprasta, kad nacionalinė biblioteka teikia paslaugas universitetui, plačiajai visuomenei ar įstatymų leidžiamajai institucijai. Valstybinės bibliografijos tarnybos funkcijų priskyrimas tokiai bibliotekai gali duoti gerų rezultatų. Viskas, kuo turtinga institucines paslaugas teikianti biblioteka, – fondai, personalas, patirtis – naudinga ir valstybinės bibliografijos tarnybai.

Atsakomybė už valstybinę bibliografinę apskaitą daro įtaką bibliotekos misijai, vartotojams, uždaviniams ir paslaugoms. Valstybinės bibliografijos funkcijoms atlikti būtinas adekvatus finansavimas. Turi būti aiškiai atskirtos valstybinio ir institucinio lygio funkcijos, aiškiai apibrėžta atsakomybė už valstybiniu ir instituciniu lygiu teikiamas paslaugas.

Egzistuoja tam tikra rizika, kad būtinybė nuolat teikti institucines paslaugas gali pakenkti valstybinio lygio funkcijoms. Vadovaujančios struktūros turi užtikrinti, kad būtų aiškiai apibrėžtos atsakomybės rūšys, kontroliuojama veikla ir užtikrinama vadovų atsakomybė.

6.3.3. Bendradarbiaujančios ir decentralizuotos valstybinės bibliografijos tarnybos

Neretai atsakomybė už valstybinę bibliografinę apskaitą paskirstoma keletui tarnybų pagal skirtingas medžiagos rūšis. Tarkime, už tekstinę medžiagą gali būti atsakinga nacionalinė biblioteka, o už filmus ir televizijos programas – nacionalinis filmų archyvas. Atsakomybė kiekvienos šių sričių ribose gali būti centralizuota arba savo ruožtu toliau deleguojama ar paskirstoma. Daugelyje šalių privalomuosius egzempliorius gauna keletas bibliotekų. Šios bibliotekos gali dalytis atsakomybe už valstybinės bibliografijos rengimą.

Bendradarbiavimu grindžiama paskirstyta struktūra pajėgi mobilizuoti išsklaidytus išteklius ir nukreipti juos bendram bibliografinės apskaitos tikslui. Paskirstant atsakomybę padalijama privalomojo egzemplioriaus sistemos valdymo našta, tačiau taikant tokią sistemą gali būti sudėtinga išlaikyti nuoseklumą ir laikytis standartų. Siekiant sutelkti partnerius bendriems tikslams įgyvendinti, valdyti pokyčius, būtinas geras vadovavimas ir veiksmingas bendravimas.

Nepaisant šių problemų, bendradarbiavimu grindžiamų modelių svarba vis augs. Jokia institucija nepajėgi kaupti visko. Vadovaujančios struktūros turi užtikrinti, kad net taikant decentralizuotą modelį būtų aiškiai apibrėžtos atsakomybės rūšys, kontroliuojama veikla ir užtikrinama vadovų atsakomybė.

6.3.4. Nepriklausomos valstybinės bibliografijos tarnybos

Valstybinės bibliografijos tarnyba gali būti įkurta kaip nepriklausoma tarnyba, atsakinga už nacionalinės publikuotos produkcijos apskaitą. Nors yra sėkmingai dirbančių tokių

tarnybų (kaip *Dansk Biblioteks Center*), egzistuoja pavojus, kad nepriklausoma tarnyba gali neturėti pakankamai įgaliojimų ar lėšų, reikalingų efektyviai valdyti bibliografines paslaugas. Bet kuriuo atveju nepriklausomai tarnybai būtina bendradarbiauti su įstaigomis, atsakingomis už nacionalinių fondų valdymą. Net jei valstybinės bibliografijos tarnyba administraciniu požiūriu nepriklausoma, galima rasti svarių argumentų už tai, kad ji būtų įsikūrusi nacionalinėje bibliotekoje arba kitoje už nacionalinius fondus atsakingoje institucijoje.

6.3.5. Nacionalinės tarnybos bibliografijos standartams

Atsakomybė už bibliografijos standartų taikymą ir priežiūrą nacionaliniu lygiu dažnai priskiriama valstybinės bibliografijos tarnybai. Valstybinės bibliografijos tarnybos tam turi reikiamos patirties ir įgaliojimų. Valstybinė bibliografinė apskaita apima ir identifikatorių, tokių kaip ISSN arba ISBN, suteikimą.

6.4. Privalomojo egzemplioriaus teisės aktai ir savanoriškas egzempliorius

Vienas iš valstybinės bibliografijos tarnybos uždavinių – užtikrinti nacionalinės produkcijos kaupimą, registravimą, išsaugojimą ir prieigą prie jos. Dauguma šalių veiksmingiausiai nacionalinės produkcijos kaupimo būdu laiko privalomojo egzemplioriaus sistemą. Tarptautinė konferencija, skirta valstybinės bibliografijos tarnyboms (ICNBS), dar kartą patvirtino „privalomojo egzemplioriaus, kaip priemonės, užtikrinančios šalies kultūros ir intelektualinio paveldo bei lingvistinės įvairovės išsaugojimą ir prieigą prie jos dabartiniams ir būsimiems vartotojams, reikšmę“ (International Conference on National Bibliographic Services, 2002).

6.4.1. Privalomasis egzempliorius

Privalomasis egzempliorius – tai įstatymu numatyta leidėjų, platintojų ir (kai kuriose šalyse) spaustuvinių prievolė perduoti leidinių egzempliorius nacionaliniams fondams. Daugelyje šalių privalomojo egzemplioriaus apimtis plečiama siekiant aprėpti nespausdintinę medžiagą, įskaitant ir elektroninius išteklius. Įstatymuose gali būti numatyta ir valstybinės bibliografijos tarnybos atsakomybė už privalomojo egzemplioriaus būdu gautos medžiagos išsaugojimą, aprašymą ir prieigos prie jos suteikimą. Įstatymai taip pat gali apriboti tokios medžiagos naudojimą ir (arba) disponavimą ja.

Atskiras teisės aktas arba inkorporuota teisinė nuostata

Kai kuriose šalyse privalomojo egzemplioriaus statusą reguliuoja atskiri teisės aktai, kitose – nuostata dėl privalomojo egzemplioriaus, inkorporuota į kitą teisės aktą ar įstatymą (pavyzdžiui, nacionalinei bibliotekai skirtą įstatymą). Patirtis rodo, kad atskiras privalomajam egzemplioriui skirtas teisės aktas veiksmingesnis už nuostatą, kurios yra kitos teisinės medžiagos (pavyzdžiui, žodžio laisvės įstatymo) dalis. Privalomajam egzemplioriui skirtu teisės aktu paprastai įtvirtinami pagrindiniai privalomojo egzemplio-

riaus principai. Dažnai priimami papildomi nutarimai ar kitokie norminiai dokumentai, patikslinantys smulkesnius sistemos aspektus, tokius kaip pristatomos medžiagos rūšys, egzempliorių skaičius, pristatymo terminai ir t. t. Kad ir kokia būtų teisės akto rūšis, jame privalo būti numatyta atsakomybė už jo nuostatų nesilaikymą ir priemonės užtikrinti, kad privalomasis egzempliorius apimtų naujas laikmenas.

Teisės aktų priėmimas

ICNBS 2-ojoje rekomendacijoje šalys, kuriose neveikia privalomojo egzemploriaus įstatymai, raginamos juos priimti. Taip pat rekomenduojama įvertinti, ar privalomojo egzemploriaus įstatymai atitinka šiuolaikinius reikalavimus. Anksčiau priimti įstatymai paprastai neapima naujesnių rūšių medžiagos, tokios kaip garso ir vaizdo ar elektroninė. IFLA ir UNESCO nurodymuose *Guidelines for Legal Deposit Legislation* (Larivière, 2000) pateikiama naudinga informacija ir rekomendacijos visiems privalomojo egzemploriaus aspektams. Šias gaires būtina atidžiai išnagrinėti priimant bet kurį praktinį sprendimą.

ICNBS 3-iojoje rekomendacijoje apibendrinami reikalavimai privalomojo egzemploriaus įstatymams: „Naujieji privalomojo egzemploriaus įstatymai arba vadovaujantis tokiais įstatymais priimti nutarimai turi aiškiai apibrėžti privalomojo egzemploriaus tikslus; turi užtikrinti, kad egzempliorių deponavimas atitiktų anksčiau išvardytus tikslus; turi būti aiškiai ir vartojant tikslus terminus išvardijama, kokias esamas ir galinčias atsirasti informacinio turinio medžiagos rūšis jis apima; taip pat turi būti numatytos įstatymų įgyvendinimo priemonės. Tokiuose įstatymuose gali būti atsižvelgiama į tai, kad atsakomybę už privalomąjį egzempliorių prisiima daugiau negu viena šalies įstaiga.“

Apskritai privalomasis egzempliorius turi apimti visas publikuotos medžiagos rūšis, kad ir kokia būtų jos forma. Tai apima ir garso bei vaizdo medžiagą, ir nuotolinius elektroninius dokumentus. Išimtis kokioms nors leidinių formoms gali būti daroma tik dėl jų turinio, o ne informacijos laikmenos. Išsamiau atrankos kriterijai aptariami 3 skyriuje.

Egzempliorių skaičius

Įvairiose šalyse privalomųjų egzempliorių skaičius skiriasi. Pastebima bendra tendencija ne didinti, o mažinti pristatomų privalomųjų egzempliorių skaičių. Priežastis ta, kad informacijos teikėjai labiau vengia pristatyti privalomuosius egzempliorius esant dideliam nustatytam jų skaičiui ir ypač tada, kai dokumentų gamybos sąnaudos yra didelės. IFLA ir UNESCO nurodymuose *Guidelines for Legal Deposit Legislation* siūloma pristatyti mažiausiai du privalomuosius egzempliorius: vienas skirtas išsaugojimui, kitas – viešam naudojimui.

Vykdymas

Daugelio šalių atstovai teigia, kad jų šalyse nepriimti teisės aktai, numatantys atsakomybę už privalomojo egzemploriaus teisės normų nevykdymą. Problemų kelia tiek juridškai

reglamentuotas, tiek savanoriškas privalomojo egzemplioriaus pristatymas. Jam reikalingos išlaidos, kurių kai kurie leidėjai stengiasi išvengti. IFLA rekomenduoja, kad privalomojo egzemplioriaus įstatymuose būtų numatytos ir jų priverstinio vykdymo priemonės. Kad valstybinės bibliografijos tarnyba galėtų sėkmingai atlikti savo įsipareigojimus, prireikus jai turi būti suteikiama galimybė pasinaudoti įstatymu numatytomis sankcijomis, tačiau tokia priemonė paprastai laikoma kraštutine. Baudų skyrimas leidėjams toli gražu neskatina jų dalyvauti bibliografinėje apskaitoje. Baudos praranda savo poveikį, jei nedidindamos proporcingai infliacijai. Jungtinės Karalystės patirtis rodo, kad įstatymų nuostatų laikymąsi ypač skatina reikalavimas operatyviai pristatyti privalomąjį egzempliorių. Kai kuriose šalyse autorių teisių registravimas yra paskata leidėjams pristatyti privalomąjį egzempliorių. Privalomojo egzemplioriaus pristatymą skatinti turėtų valstybinės bibliografijos tarnybų efektyvi ir operatyvi veikla. Leidėjai turi būti informuojami apie savo prievoles, turi būti pabrėžiama šių prievolių vykdymo nauda visuomenei ir komercinė nauda patiems leidėjams. Galiausiai, svarbu palaikyti gerus darbinis santykius su leidėjais.

Operatyvumas

IFLA ir UNESCO nurodymuose *Guidelines for Legal Deposit Legislation* siūloma, kad privalomasis egzempliorius būtų pristatomas kuo greičiau po publikavimo. Tai pagrindinis valstybinės bibliografijos operatyvumą lemiantis veiksnys. Jei nacionalinė biblioteka siekia pagrindinės valstybinės bibliografijos įrašus teikiančios įstaigos vaidmens, svarbu, kad jos pateikiami duomenys kuo mažiau atsiliktų nuo publikavimo datos. Operatyvumas svarbus ir leidėjui, norinčiam viešinti savo produkciją. Leidėjus, kurie dėl mažesnių pašto išlaidų siekia pristatyti privalomąjį egzempliorių „urmu“, reikėtų informuoti apie neigiamą tokios praktikos įtaką, skelbiant duomenis apie jų leidinius valstybinėje bibliografijoje.

6.4.2. Savanoriškas egzempliorius

Savanoriškas egzempliorius – tai susitarimas su leidėjais dėl jų medžiagos pristatymo valstybinės bibliografijos tarnybai. Valstybinės bibliografijos tarnyba taip pat gali įsipareigoti užtikrinti ilgalaikį išsaugojimą, prieigą ir aprašymą. Veiksmingam savanoriškam susitarimui būdinga daugelis ypatybių, kuriomis pasižymi susitarimas dėl privalomo tiek spausdintinės, tiek skaitmeninės medžiagos egzemplioriaus pristatymo. Tarnybos, siekiančios susitarti su leidėjais dėl savanoriško pristatymo, turėtų vadovautis IFLA ir UNESCO nurodymais *Guidelines for Legal Deposit Legislation* (žr. 6.4.4 skyrių, Šveicarija).

6.4.3. Mišrus egzempliorius

Kai kuriose šalyse susitarimai dėl medžiagos pristatymo gali būti kartu ir privalomo, ir savanoriško pobūdžio. Tokie mišrus susitarimai valstybinės bibliografijos tarnyboms padėtų praktiškai aprėpti visą privalomojo egzemplioriaus sritį. Savanoriško pristatymo sistema gali būti grindžiama ilgalaikiu susitarimu tarp valstybinės bibliografijos tarnybos

ir specifinio sektoriaus (pavyzdžiui, garso įrašų pramonės). Susitarimas dėl savanoriško pristatymo gali būti trumpalaikis: pavyzdžiui, kai vyriausybė ir valstybinės bibliografijos tarnyba susitaria dėl eksperimentinio pristatomos medžiagos papildymo aprėpiant naujas rūšis. Šiuo atveju rizikuojama, kad tokia sistema gali neužtikrinti privalomojo egzemploriaus pristatymo. Valstybinės bibliografijos tarnyboms patariama stebėti ir vertinti taikomų skirtingo pobūdžio sistemų veiksmingumą.

6.4.4. Įvairių šalių privalomojo egzemploriaus modelių pavyzdžiai

Norvegija

1990 m. liepos 1 d. įsigaliojo 1989 m. birželio 9 d. priimtas Norvegijos įstatymas dėl visuotinai prieinamų dokumentų privalomojo egzemploriaus. Tai vienas pirmųjų privalomojo egzemploriaus įstatymų, apimantis ir skaitmeninius leidinius (tiek tiesioginės, tiek nuotolinės prieigos). Įstatymas apima popierinius dokumentus (pavyzdžiui, knygas, periodiką, atvirukus, nuotraukas), garso įrašus, filmus, vaizdo medžiagą, laidų įrašus ir skaitmeninius leidinius. Nuo 2005 m. reguliariai surenkama visa Norvegijos saityno sritis. Taikomas ir atrankinis surinkimas: gali būti surenkama medžiaga, susijusi su koku nors įvykiu ar renginiu, atsisiučiami laikraščiai.

Lietuva

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gruodžio 11 d. nutarimas, kuris pakeitė Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. lapkričio 22 d. nutarimą, apima knygas, periodiką, natų leidinius, mikroformas, garso ir vaizdo, kartografinius, vaizduojamosios dailės, elektroninius leidinius, taip pat medžiagą Brailio raštu.

Lietuva buvo viena pirmųjų valstybių Europoje, pradėjusių archyvuoti (2002 m.) šalies sritčiai priklausančius interneto dokumentus ir vykdyti jų bibliografinę apskaitą.

Šveicarija

Šveicarijoje nėra federalinio privalomojo egzemploriaus įstatymo. Tačiau Šveicarijos nacionalinė biblioteka savo fondų plėtros tikslais yra sudariusi sutartis su dviem nacionalinėmis leidėjų asociacijomis: *Schweizerischer Buchändler-und Verleger-Verband* (SBVV) ir *l'Association Suisse des Diffuseur, Éditeurs et Libraires* (ASDEL) (buvusi SLERS). Šių sutarčių pagrindu leidėjai Šveicarijos nacionalinei bibliotekai pristato kiekvieno naujo publikuoto dokumento egzempliorių, o Šveicarijos nacionalinė biblioteka registruoja juos *Swiss Book* (valstybinėje bibliografijoje) ir *Helveticat* (elektroniniame kataloge). Savo ruožtu Šveicarijos nacionalinė biblioteka garantuoja šių leidinių priežiūrą ir skelbia Šveicarijos leidybos produkcijos metinę statistiką. Šveicarijos nacionalinė biblioteka kasmet dar papildomai perka apie 11 000 pavadinimų dokumentų, daugiausia – užsienyje išleistų monografijų ir serialinių leidinių. Apskaičiuota, kad tokiu būdu aprėpiama 90% monografijų. Tačiau operatyvumo problema išlieka: kartais medžiagai išreikalauti gali prireikti net dvejų metų, nes ne visi leidėjai (ypač smulkieji) dokumentus pristato laiku, tuoj po

publikavimo. Nesant susitarimo dėl privalomo pristatymo, darbuotojai daugiau laiko sugaišta leidiniams aptikti ir išreikalauti.

Šiuo metu atliekamas nuotolinių skaitmeninių išteklių pristatymo tyrimas. Bandoma taikyti skirtingus metodus:

- komerciniams leidiniams – 2009 m. pradėti rengti ir taikomi individualūs susitarimai su leidėjais;
- nekomerciniams leidiniams (pavyzdžiui, muziejų svetainėms) – tiriamos galimybės taikyti susitarimus dėl sąžiningo naudojimo su numatytomis išimtimis;
- disertacijoms – susitarimų turinį apibrėžia universitetai.

Kol kas nėra galimybės įvertinti skaitmeninės medžiagos aprėptį, tačiau siekiama kiek galima labiau ją praplėsti.

Jungtinė Karalystė ir Airija

Jungtinė Karalystė ir Airija aptariamoms kartu, nes, nors kiekvienoje jų galioja sava įstatyminė struktūra, leidėjų prievolė dėl privalomojo egzemplioriaus pristatymo bendra abiem šalims.

Jungtinės Karalystės ir Airijos leidėjus ir platintojus jų leidinių privalomąjį egzempliorių pristatyti įpareigoja: Jungtinėje Karalystėje – 2003 m. Depozitinių bibliotekų įstatymas (*Legal Deposit Libraries Act*) (<http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2003/20030028.htm>), Airijoje – 2000 m. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (*Copyright and Related Rights Act*) (<http://www.irishstatutebook.ie/2000/en/act/pub/0028/index.html>).

Jungtinėje Karalystėje ir Airijoje leidėjai ir platintojai įpareigoti pristatyti publikuotą medžiagą šešioms depozitinėms bibliotekoms, kurios visos kartu atsakingos už Britų salyno nacionalinio publikuotų dokumentų archyvo tvarkymą. Šios bibliotekos yra:

- Britų biblioteka (*The British Library*);
- Oksfordo universiteto Bodleian biblioteka (*The Bodleian Library, University of Oxford*);
- Keimbridžo universiteto biblioteka (*Cambridge University Library*);
- Škotijos nacionalinė biblioteka (*The National Library of Scotland*), Edinburgas;
- Šv. Trejybės kolegijos biblioteka (*The Library of Trinity College*), Dublinas;
- Velslo nacionalinė biblioteka (*The National Library of Wales*), Aberistvitas.

Leidėjai privalo pristatyti Britų bibliotekai vieną kiekvieno savo leidinio egzempliorių ne vėliau kaip per vieną mėnesį. Kitos penkios bibliotekos turi teisę reikalauti privalomųjų egzempliorių. Faktiškai nemaža leidėjų dalis savo leidinių privalomąjį egzempliorių pristato visoms šešioms bibliotekoms nelaukdami, kol bus pareikalauta. Jungtinėje Karalystėje gali būti pateikiamas teisminis ieškinys dėl nepristatytų privalomųjų egzempliorių; kaip kraštutinė priemonė bibliotekai priteisiama pinigine kompensacija. Airijoje iš lei-

dėjų gali būti reikalaujama pristatyti iki 13 egzempliorių, o privalomojo egzemploriaus reikalavimų nesilaikymas gali užtraukti stambią baudą.

Privalomasis egzempliorius aprėpia visus spausdintinius leidinius. Visiškai įsigaliojus 2003 m. Depozitinių bibliotekų įstatymui, jis apims ir elektroninius leidinius. Tai bus įgyvendinama pamažu, vyriausybei priimant antrinius teisės aktus ir aprėpiant vis daugiau formatų, kaip rekomendavo Ekspertų taryba. Šiuo metu Jungtinėje Karalystėje nusistovėjo elektroninių leidinių, mikroformų ir kitų nespausdintinių leidinių privalomųjų egzempliorių savanoriško pristatymo praktika. Airijoje 2000 m. įsigaliojus Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymui, privalomasis egzempliorius apėmė ir elektronines formas.

Dėl to, kad nepriimti garso ir vaizdo medžiagos privalomojo egzemploriaus teisės aktai, Britų bibliotekos garso įrašų archyvas yra sudaręs ilgalaikę sutartį su *British Phonographic Industry Ltd* (BPI), pagal kurią šios asociacijos nariai įsipareigoja neatlygintinai perduoti iki dviejų kiekvieno Jungtinėje Karalystėje pagaminto garso įrašo kopijų. BPI narių ir kitų įrašų kompanijų produkcijos surinkimas priklauso nuo lėšų, skirtų šios produkcijos stebėsenai ir privalomojo egzemploriaus išreikalavimui.

6.5. Verslo modelis

Verslo modelio pasirinkimas priklauso nuo valstybinės bibliografijos klientų ir tikslų, jos rengimui skiriamų lėšų ir valstybinės bibliografijos tarnybos organizacinio bei politinio konteksto. Pavyzdžiui, įtaką sprendimams dėl bibliografijos ir susijusių produktų apmokestinimo gali daryti potencialių klientų pajėgumas ir pasirengimas už juos mokėti. Nustatant konkrečias kainas ir apmokestinimo metodus gali tekti balansuoti tarp siekimo gauti pajamų ir gebėjimo neprarasti patrauklumo potencialių klientų akyse (arba jų neatbaidyti). Kai kur vyriausybės nustatyta tvarka valstybinės bibliografijos tarnyboms, kurios kartu yra ir vyriausybės tarnybos, neleidžiama disponuoti pajamomis už parduotus valstybinės bibliografijos produktus. Dėl šios ir kitų priežasčių prieš kuriant verslo modelį svarbu aiškiai apibrėžti valstybinės bibliografijos tikslus ir apimtį.

6.5.1. Valstybinės bibliografijos tikslas ir apimtis

Apsispręsdama dėl tinkamo verslo modelio, valstybinės bibliografijos tarnyba turi apibrėžti valstybinės bibliografijos tikslus ir numatyti jos klientus. Valstybinė bibliografija gali siekti vieno arba daugiau tikslų. Tai gali būti:

- šalies leidinių registras, sudaromas siekiant prisidėti prie šalies politinių ar kultūrinių uždavinių įgyvendinimo arba nacionalinės tapatybės palaikymo;
- išsamus visų šalyje išleistų pavadinimų registras, kuriame fiksuojamas jų egzistavimas ir jie nedviprasmiškai identifikuojami;
- išsamus visų leidinių registras, skirtas statistikai arba leidybos, kaip kultūros pramonės šakos, stebėjimui;

- dalies šalyje išleistų svarbių pavadinimų sąrašas, skirtas specialiam vartojimui arba specializuotiems klientams;
- operatyvaus informavimo paslauga skaitytojams apie šalyje išleistus juos dominančius leidinius;
- retrospektyvinis šalies leidybos istoriją atspindintis registras.

Savo ruožtu valstybine bibliografija gali domėtis įvairiausia auditorija, tokia kaip:

- bibliotekininkai – bibliografiniam tikslinimui, komplektavimui ir katalogavimui kopijuojant;
- knygų pardavėjai – bibliografiniam tikslinimui ir užsakymui;
- leidėjai – kaip rinkodaros arba sklaidos priemone;
- pelno siekiančios bibliografinės paslaugas teikiančios tarnybos, kurios perparduoda bibliografinius įrašus bibliotekoms ir knygų verslui;
- plačioji visuomenė – kaip bendra informavimo apie naujus leidinius priemone;
- istorikai, bibliografai ir kitų sričių ekspertai – kaip praeities ir dabarties tyrinėjimo priemone;
- tarptautiniai ekspertai, bibliotekos, leidėjai, knygų pardavėjai, ieškantys prieigos prie konkrečios šalies leidinių.

Atsakymai į šiuos du svarbiausius klausimus (kokie yra valstybinės bibliografijos tikslai ir kas yra jos klientai) lemia valstybinės bibliografijos verslo modelį. Įvairių šalių sąlygos skirtingos, todėl numatyti apmokestinimo strategijos kryptių neįmanoma, neatsižvelgus į finansavimo struktūras ir biudžeto politiką.

ICNBS rekomenduoja plėsti retrospektyvinę bibliografiją. Įsteigtoms naujoms valstybinės bibliografijos tarnyboms tikslingiau būtų kiek įmanoma išsamiau aprėpti einamąjį nacionalinį paveldą ir ilgai, turint tam pakankamai laiko bei lėšų, bandyti aprašyti senuosius leidinius. Net didesnę patirtį turinčioms valstybinės bibliografijos tarnyboms retrospektyvinė apskaita – nelengvas uždavinys. Kadangi privalomojo egzemplioriaus aprėptis atsilieka nuo laikmenų plėtros, visada atsiras tokių informacijos laikmenų, kurių egzemplioriai nepristatyti, nes pagaminti ar pateikti anksčiau, nei įsigaliojo atitinkami privalomąjį egzempliorių reguliuojantys teisės aktai.

6.5.2. Mokestis už valstybinę bibliografiją

Verslo modelis turi būti parengtas atsižvelgiant į tiesiogines, tokias kaip rinkodaros, gamybos ir platinimo išlaidas. Valstybinės bibliografijos paslaugų diegimo sąnaudos turėtų būti laikomos kapitalinėmis išlaidomis ir atskiriamos nuo paslaugos teikimo periodinių sąnaudų. Mastas, kuriuo netiesioginiai kaštai, tokie kaip išreikalavimo, katalogavimo ir pridėtinės išlaidos, įskaičiuojami į periodines išlaidas, didele dalimi priklauso nuo valstybinės bibliografijos rengimo konteksto. Šis kontekstas nulems, kokiomis sąlygomis valstybinė bibliografija bus siūloma vartotojams.

Pirmiausia būtina nuspręsti, ar valstybinė bibliografija bus neatlygintina, ar mokama paslauga. Šiuo atveju valstybinės bibliografijos tarnybos sprendimas turi būti realistiškas: galima teikti paslaugą neatlygintinai, tačiau tai gali neapsimokėti. Kol bibliografinės informacijos rinka nesuinteresuota kompensuoti visų išlaidų, yra galimybė susigrąžinti tiesiogines išlaidas. Vyriausybės strategija ir nacionalinė konkurencingumo politika gali sąlygoti tiek patį paslaugos apmokestinimą, tiek jo lygmenį.

Nemokama valstybinė bibliografija

Visos paslaugos ir produktai siūlomi neatlygintinai. Padengti išlaidas paprastai įsipareigoja šalies vyriausybė. Vyriausybė šiuo atveju laikosi nuostatos, kad informacija, kurios kaštai padengiami iš biudžeto, visuomenei turi būti teikiama neatlygintinai. Arba finansavimas gali būti pritraukiamas pasitelkiant verslo projektus, kuriais siekiama įgyvendinti vyriausybės strateginius tikslus. Finansavimas gali būti pritraukiamas iš įvairių vyriausybinių žinybų ar tarnybų, tokių kaip švietimo, kultūros, verslo ir inovacijų. Neatlygintina valstybinė bibliografija visuomenei teikiama daugelyje šalių. Tokių paslaugų ekonominis pagrindas – nuostata, kad nemokama prieiga prie informacijos stimuliuoja šalies švietimo, kultūros ir ekonomikos plėtrą. Kitoms bibliotekoms ir žinyboms gali būti ekonomiškai naudinga daug kartų naudoti bibliografinius duomenis, sukurtus valstybinei bibliografijai.

Mokamos paslaugos

Teikiant bet kokią valstybinės bibliografijos paslaugą, svarbu suvokti jos finansinę vertę ir rinką. Tai ypač svarbu, jei paslaugos kaštus visiškai arba iš dalies padengia už jas imamas mokesčiai. Valstybinės bibliografijos tarnybos turi griežtai kontroliuoti savo išlaidas; jos turi būti tikros, kad produktai ir paslaugos, už kurias imamas mokesčiai, iš tikrųjų padengia tiesiogines išlaidas, bei atsisakyti neatsiperkančių pridėtinių paslaugų ir produktų. Pasitelkiant diferencinio apmokestinimo struktūras galima užtikrinti, kad mokykloms ir kitoms mažiau mokioms vartotojų grupėms (studentams, negaunantiems darbo užmokesčio asmenims) teikiamų paslaugų sąnaudos būtų padengiamos labiau pasiturinčių vartotojų sąskaita. Valstybinės bibliografijos paslaugų ir produktų firminį kompletą gali sudaryti, pavyzdžiui:

- kompiuterio skaitomi bibliografiniai įrašai, teikiami tokiems klientams, kaip bibliografinės paslaugas teikiančios tarnybos, bibliotekos, knygų pardavėjai;
- spausdintinės arba bet kokia kita fizine forma, kaip CD-ROM ar mikroforma, leidžiamos valstybinės bibliografijos prenumerata už tam tikrą mokesčių;
- bibliografinių įrašų perpardavinėjimas siekiant pelno;
- pridėtinės vertės paslaugų teikimas, pavyzdžiui, einamasis informavimas; specifinėms vartotojų grupėms pritaikytų priemonių komplektai.

Naujos technologijos leidžia sumažinti gamybos ir platinimo sąnaudas, valstybinę bibliografiją perkeltiant į saityną. Deja, naujoviškos technologijos nėra panacėja. Jų diegimas gali brangiai kainuoti, o joms aptarnauti reikalingas kvalifikuotas techninis personalas.

6.5.3. Įvairių šalių verslo modelių pavyzdžiai

Kanada

Kanados valstybinė bibliografija *Canadiana* apima Kanados leidėjų, Kanados autorių leidinius ir leidinius apie Kanadą. Nuo 1953 m. ji buvo leidžiama kaip spausdintinis bibliografijos mėnraštis, vėliau – kompiuterinė mikrokorta; tiek spausdintinės, tiek mikrokortos versijos publikavimas nutrauktas XX a. 10-ajame dešimtmetyje. 8-ajame dešimtmetyje savo veiklą pradėjo MARC įrašų platinimo tarnyba, kuri platino Kanados MARC įrašus bibliotekoms ir kitiems prenumeratoriams, o 9-ajame dešimtmetyje prie *Canadiana* įrašų buvo suteikta nuotolinė prieiga. Be to, nuo 1998 m. kasmet buvo leidžiamas Kanados valstybinės bibliografijos CD-ROM. Informaciją apie Kanados valstybinę bibliografiją galima rasti *Library and Archives Canada* svetainėje: <http://www.collectionscanada.ca/index-e.html>.

Library and Archives Canada yra Kanados valstybinės bibliografijos tarnyba. Kadangi ji tiesiogiai pavaldi federalinei vyriausybei, visos jos gaunamos pajamos neatitenka tiesiogiai bibliotekai, o patenka į valstybės biudžetą. *Canadiana* verslo modelį būtų galima apibendrinti taip:

- Nuotolinė prieiga prie *Canadiana* įrašų, esančių AMICUS duomenų bazėje, teikiama neatlygintinai. Šie įrašai prieinami ir naudojant Z39.50.
- Už kartą per metus leidžiamo CD-ROM įsigijimą imamas maždaug 130 CAD mokestis papildomoms gamybos išlaidoms padengti. Tačiau laikantis nacionalinės vyriausybinių leidinių neatlygintino platinimo tam tikroms bibliotekoms programos nuostatų, nemažai CD-ROM kopijų platinama neatlygintinai.
- Už kas mėnesį arba kas savaitę naujinamų *Canadiana* MARC įrašų prenumeratą imamas nedidelis mokestis, jis nuo 1997 m. buvo laikinai panaikintas. Tarp šios paslaugos prenumeratorių yra Kanados ir kitų šalių didžiosios bibliotekos bei bibliografinių paslaugų teikėjai.

Prancūzija

Prancūzijos valstybinės bibliografijos tarnyba yra Prancūzijos nacionalinė biblioteka (*Bibliothèque nationale de France* (BnF)). Prancūzijos valstybinė bibliografija (*La Bibliographie nationale française*) leidžiama nuo 1811 m., iki 1999 m. – spausdintine forma. Nuo 1999 m. ji skelbiama atskira publikacija BnF svetainėje. Susideda iš penkių dalių, kurių kiekviena skiriasi savo periodiškumu: knygos (26 numeriai per metus), serialiniai leidiniai (11 numerių per metus), natų leidiniai (3 numeriai per metus), garso ir vaizdo (6 numeriai per metus) ir kartografinė (2 numeriai per metus) medžiaga. Jie prieinami ir atsisiunčiami nemokamai. Įrašai gaunami ir naudojant Z39.50.

BnF taip pat teikia MARC įrašų platinimo paslaugą, prenumeratos pagrindu siūlydama UNIMARC ir INTERMARC formatų įrašus. Mokestis už šią paslaugą svyruoja nuo 60 iki 550 EUR per metus, tačiau iš Prancūzijos viešųjų bibliotekų mokestis neimamas. Už įvairių mokestį taip pat siūlomi retrospektyvinės bibliografijos įrašų ir pagal individualų

užsakymą parengti failai. Informaciją apie valstybinės bibliografijos kainą ir prieinamumą galima rasti BnF svetainėje <http://www.bnf.fr/default.htm>.

BnF laikosi principo neimti mokesčio už pačių vartotojų atsisiunčiamus katalogo ir valstybinės bibliografijos įrašus, kad ir koks protokolas būtų naudojamas prieigai ir atsisiuntimui. Pavyzdžiui, BnF šiuo metu valstybinę bibliografiją publikuoja savo svetainėje, iš kurios nesunku anonimiškai nemokamai atsisiųsti įrašus. Lygiai taip pat juos galima atsisiųsti ir iš bibliotekos katalogo naudojant Z39.50.

Be to, BnF kaip bibliografijos produktus leidžia valstybinės bibliografijos įrašų rinkinius: knygų, serialinių leidinių, garso ir vaizdo dokumentų, natų ir žemėlapių; šie leidiniai vartotojams siūlomi prenumeruoti (knygų ir serialinių leidinių prenumerata – mėnesinė). Bendrovėms ir įmonėms šie produktai siūlomi už mokestį, o bibliotekoms – neatlygintinai. Vis dėlto jų kaina nėra didelė ir nedaug skiriasi nuo kitų Nacionalinės bibliotekos bibliografinių paslaugų kainų.

BnF svetainėje skelbiami bibliografinių įrašų naudojimo teisiniai pagrindai. Svarbiausi jų aspektai:

- Bet kuris asmuo, atsisiuntęs įrašus iš BnF duomenų bazės, gali juos laisvai naudoti, pritaikyti savo reikmėms, keisti ir platinti, jeigu jie įtraukiami į pridėtinę vertę sukuriančius produktus ar paslaugas.
- Mainais už šį neatlygintą naudojimą klientas įsipareigoja atitinkamame kompiuterinio įrašo lauke įrašyti nuorodą į išteklių.
- Draudžiama iš BnF atsisiųstus įrašus perduoti trečiajai šaliai, išskyrus tuos atvejus, kai vartotojas juose padaro pakeitimų, taip sukurdamas produkto ar paslaugos pridėtinę vertę.

Lietuva

Lietuvos valstybinė bibliografija apima Lietuvos leidėjų publikacijas, Lietuvos autorius ir temas apie Lietuvą. Einamoji valstybinė bibliografija buvo leidžiama kaip mėnesinė spausdintinė nuo 1928 iki 1943 m. ir nuo 1947 m. tebeleidžiama iki šiol.

Valstybinės bibliografijos įrašai UNIMARC formatu rengiami nuo 1998 m. ir nuotolinė prieiga prie Lietuvos ir su Lietuva susijusių dokumentų bibliografinių įrašų teikiama neatlygintinai ir be apribojimų (<http://www.libis.lt:8080/en/welcome.html>).

Lietuvos nacionalinė biblioteka valstybinės bibliografijos tarnybos funkciją atlieka nuo 1992 m. Lietuvos valstybinės bibliografijos verslo modeliai yra šie:

- UNIMARC įrašai, esantys Nacionaliniame bibliografinių duomenų banke ir Nacionalinės bibliotekos kataloge, prieinami neatlygintinai. Šie įrašai taip pat gaunami naudojant Z39.50.

- Už einamosios ir retrospektyvinės valstybinės bibliografijos prenumeratą imamas nedidelis mokestis. Tarp šios paslaugos prenumeratorių yra akademinės ir viešosios bibliotekos bei kitos Lietuvos ir užsienio įstaigos.

Švedija

Švedijos valstybinė bibliografija, *Svensk bokförteckning*, iki 2003 m. buvo leidžiama spausdintine forma. Valstybinę bibliografiją rengė Švedijos nacionalinė biblioteka (*Kungl. Biblioteket*), tačiau jos pardavimu užsiėmė *Tidningsaktiebolaget svensk bokhandel* leidykla, o platinimu – *Seelig* kompanija.

Nuo 2004 m. valstybinė bibliografija tapo prieinama kaip nacionalinio suvestinio mokslinių bibliotekų katalogo *Libris* dalis (<http://libris.kb.se>).

Prieiga prie *Libris* visada buvo teikiama neatlygintinai. Įrašų atsisiuntimas iš duomenų bazės taip pat nemokamas. Kadangi valstybinės bibliografijos tarnybai finansavimą įrašams rengti skiria vyriausybė, niekada rimčiau nesvarstytas naudojimosi įrašais apmokestinimo klausimas. Be to, kai kuriais atvejais Švedijos nacionalinė biblioteka, rengdama įrašus, naudojami kitų bibliotekų kataloguotojų darbo rezultatais, todėl apmokestinti būtų sudėtinga.

Šveicarija

Šveicarijos valstybinę bibliografiją, *The Swiss Book*, leidžia Šveicarijos nacionalinė biblioteka. Ši bibliografija aprėpia visus Šveicarijos leidinius įvairiomis laikmenomis: knygas, žemėlapius, natas, elektronines medijas ir multimedijas, periodiką, laikraščius, metinius leidinius ir serijas. Leidinys laikomas priklausantis Šveicarijai, jei:

- bent trečdalis jo autorių yra iš Šveicarijos;
- jis išleistas Šveicarijos leidykloje;
- bent trečdalis jo turinio susijęs su Šveicarija.

Leidinyi registruojamas *The Swiss Book*, jei:

- jo turinys yra viešas;
- jį sudaro bent 6 puslapiai;
- jo amžius nesiekia 10 metų.

Leidinius, kurių turinys yra Šveicarijos vertėjų, sudarytojų (redaktorių), bendraautorių ar Šveicarijoje gyvenančių autorių veiklos rezultatas, komplektuoja Šveicarijos nacionalinė biblioteka, tačiau jie neregistruojami *The Swiss Book*.

The Swiss Book skirtingos versijos prieinamos internete. Prieiga teikiama neatlygintinai. *The Swiss Book* pradedant Nr. 01/2001: <http://helveticat.nb.admin.ch/swissbook>

The Swiss Book paieškos sąsaja yra *Helveticat* – Šveicarijos nacionalinės bibliotekos nuotolinio katalogo sudedamoji dalis, todėl paieškos funkcijos nesiskiria nuo nuotolinių katalogų paieškos funkcijų: pavyzdžiui, pagal autorių, antraštę, reikšminį žodį; galima nuotoliniu būdu užsisakyti ir skolintis dokumentus bei susidaryti bibliografinę priemonę. Vartotojai taip pat gali:

- ieškoti kiekviename tam tikro laikotarpio numeryje, kiekviename tam tikrų metų numeryje ir konkrečiame numeryje;
- ieškoti pagal Dewey klasifikacijos indeksus;
- ieškoti pagal leidinio turinį ir (arba) tipą.

Spausdintinė prenumeruojama bibliografija nebeleidžiama nuo 2007 m. Tokį sprendimą sąlygojo keletas veiksnių:

- sumažėjo prenumeratorių skaičius, taigi nebeatsipirko kaštai;
- didėjantys spausdinimo kaštai;
- tapo prieinama nuotolinė versija, nors joje valstybinės bibliografijos pateikimas skyrėsi nuo ankstesnės.

Tyrimais nustatyta, kad nuotolinės PDF versijos parengimas būtų nesudėtingas ir palyginti nebrangus.

Todėl nuo 2007 m. spausdintinę valstybinę bibliografiją pakeitė atsisiuntimui (ir spausdinimui) tinkama *The Swiss Book*. Didžiąja dalimi ji atitinka tradicinę spausdintinę versiją:

- kasmet publikuojami 25 bibliografijos numeriai; 16-as numeris apima metų natų produkciją, o 25-as numeris – visus serialinius leidinius (laikraščius, žurnalus, metinius leidinius ir serijas);
- leidiniai išdėstyti pagal 100 pagrindinių Dewey dešimtainės klasifikacijos skyrių;
- kiekviename numeryje yra autorių ir antraščių rodyklė.

The Swiss Book PDF formatu publikuojama du kartus per mėnesį: <http://www.nb.admin.ch/sb-pdf>

Jungtinė Karalystė

Britų valstybinėje bibliografijoje (*British National Bibliography*) nuo 1950 m. registruojamos naujos knygos ir serialiniai leidiniai. Elektroninių leidinių aprėptis pradėta 2003 m., kai ši medžiagos rūšis priskirta privalomojo egzemplioriaus sudėčiai. Britų valstybinė bibliografija pateikia ir duomenis apie numatomas leisti knygas. Leidybinio katalogavimo programa (CIP) nurodo, kad informacija apie naujas antraštes turi būti skelbiama maždaug 16 savaičių iki publikavimo datos.

Britų valstybinę bibliografiją leidžia Britų biblioteka. Nuo 2009 m. ji neatlygintinai prieinama Britų bibliotekos suvestiniame kataloge (<http://www.bl.uk/bibliographic/natbib>).

html). Britų biblioteka siūlo įvairias Britų valstybinės bibliografijos prenumeratos rūšis, keitimuisi skirta MARC formato failų arba spausdintine forma.

6.5.4. Intelektinės nuosavybės ir teisių klausimai

Autorių teisių įstatymai saugo:

- kūrėjų teises būti pripažintiems ir atlygintiems už darbą;
- viešąją prieigą prie informacijos ir idėjų interesą.

Spausdintinės medžiagos autorių teisės yra nusistovėjusios ir teisingai suvokiamos. Elektroninių išteklių atveju ši situacija liko neaiški. Prieigą prie elektroninių išteklių dažnai riboja sutarčių sąlygos ir techninės apsaugos priemonės. Su skaitmeniniais kūriniams susijusiose sutartyse gali būti numatytos prieigą ribojančios sąlygos arba prieiga gali būti ribojama kitokiais, papildomais spausdintiniams ištekliams skirtose sutartyse nenumatytais būdais.

Šie apribojimai ne tik varžo prieigą prie elektroninių išteklių, bet taip pat gali trukdyti valstybinės bibliografijos tarnyboms atlikti kitas funkcijas. Pavyzdžiui, į elektroninių išteklių įterptos apsaugos priemonės gali neleisti pagaminti išsaugojimui skirtą išteklių atsarginę kopiją arba praėjus tam tikram laikui gali būti panaikinama prieiga prie jo. Įvairiose šalyse autorių teisių situacija skirtinga. Valstybinės bibliografijos tarnybos privalo pripažinti, kad kūrėjams ir leidėjams turi būti įstatymu suteiktos teisės apsaugoti savo kūrinius. Jos privalo įtikinti leidėjus ir kūrėjus, kad bus užtikrintas prieigos prie tarnybos saugomų elektroninių išteklių saugumas. Tam pasiekti yra įvairių būdų.

- Gali būti ribojama vieta, iš kurios ištekliai pasiekiami, pavyzdžiui, kompiuteriai įrengiami nacionalinės bibliotekos patalpose.
- Gali būti ribojamas vienalaikių vartotojų, kuriems gali būti suteikiama prieiga prie privalomojo egzemplioriaus išteklių, skaičius.
- Gali būti ribojama prieiga prie privalomojo egzemplioriaus išteklių, pavyzdžiui, tik registruotiems valstybinės bibliografijos tarnybos vartotojams.

Tačiau valstybinės bibliografijos tarnybos privalo ginti ir savo interesus. Neatskiriamas laisvos prieigos prie informacijos aspektas – jos teikiama nauda visuomenei. Todėl valstybinės bibliografijos tarnybos turi veikti kartu su vyriausybe, kad ši nauda būtų proteguojama.

IFLA Autorių teisių ir kitų teisinių reikalų komitetas (*Committee on Copyright and Other Legal Matters (CLM)*) paskelbė pareiškimą, kuriame šios problemos aptariamos *Access to Knowledge (A2K)* sutarčių ir *WIPO Development Agenda* (Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos plėtros darbotvarkės) kontekste. IFLA pasisako už WIPO ir bibliotekų bendradarbiavimą, suteikiantį galimybę besivystančioms šalims konkuruoti žinių ekonomikos srityje. Šis pareiškimas taip pat skatina WIPO kontroliuoti viešąją sritį ir

užtikrinti, kad prieigai prie viešosios srities išteklių nekliudytų technologinių apsaugos priemonių (*Technological Protection Measures* (TPMs)) taikymas (<http://www.ifla.org/III/clm/pl/A2K-7.htm>).

6.5.5. Sklaida ir rinkodara

Valstybinės bibliografijos tarnybos nepasižymi vieninga valstybinės bibliografijos viešinimo veikla. Atrodytų, kad apie valstybinę bibliografiją nebūtina informuoti bibliotekų, nors laikoma, kad jos sudaro vieną iš suinteresuotų grupių. Vienintelė, netiesioginė, valstybinės bibliografijos viešinimo priemonė būdavo informacija, periodiškai pateikiama bibliotekininkystės mokslo žurnaluose, ir pasisakymai bendro pobūdžio renginiuose: konferencijose, simpoziumuose ir t. t.

Kadangi laikoma, kad rinkai būdinga specializacija, viešinimo veikla dažniausiai nukreipiama į bibliotekas, nors valstybinei bibliografijai skirti paviljonai nacionalinėse ir tarptautinėse knygų mugėse įrodo, kad siekiama peržengti bibliotekų bendruomenės ribas. Valstybinės bibliografijos sklaida turi būti nukreipta į leidėjus ir knygų verslo bendruomenę, teisių valdymo organizacijas, masinės informavimo priemones ir plačiąją visuomenę, kuriai gali būti naudingos išsamios ir operatyvios žinios apie nacionalinę publikuotą produkciją. Galimi naudojimosi valstybine bibliografija aspektai aptariamami 2 skyriuje.

Valstybinė bibliografija vis labiau viešinama saityne. Svarbu valstybinės bibliografijos tarnybos pradžios tinklalapyje pateikti tiesioginį ir tikslų saitą su valstybine bibliografija. Kai kurios tarnybos pradeda siūlyti visuomenei tokias technines priemones kaip sklaidos kanalai. Jie viešina valstybinę bibliografiją, platindami informaciją apie naują nacionalinę leidybos produkciją pavieniams asmenims pagal jų specifinius interesus. Taip ir „naujoms knygoms“ skirtas tinklalapis padeda atkreipti dėmesį į neseniai išėjusius leidinius.

Svarbu, kad valstybinė bibliografija būtų indeksuojama pagrindinių paieškos sistemų, tokių kaip *Google* ir *Yahoo*, kartu užtikrinant, kad būtų aiškiai nurodyta įrašų kilmė.

6.6. Valstybinės bibliografijos duomenų tvarkymas

Valstybinės bibliografijos duomenų tvarkymo būdai nėra griežtai reglamentuoti. Nėra bendro sutarimo, ar valstybinė bibliografija turėtų būti atskiras failas, ar nacionalinės bibliotekos katalogo sudedamoji dalis. Galimi įvairūs sprendimai, atsižvelgiant į šalies aplinkybes. Jei valstybinė bibliografija – katalogo sudedamoji dalis, vartotojams turi būti suteikta galimybė šioje katalogo dalyje atlikti paiešką. Išsamiau apie tai kalbama skyriuje apie katalogavimą (4 skyrius) ir skyriuje apie funkcionalumą bei funkcinį suderinamumą (5 skyrius).

Kad ir kaip būtų tvarkomi valstybinės bibliografijos duomenys, Darbo grupė rekomenduoja valstybinę bibliografiją pateikti kaip atskirą rodinį, o ne kaip įstaigos katalogo ar

suvestinio katalogo dalį. Kuriant valstybinės bibliografijos sistemą arba ją transformuojant gali praversti šie bendri teiginiai:

- Duomenis kurkite vieną kartą, tačiau naudokite daugeliui tikslų.
- Valstybinės bibliografijos duomenys gali būti pateikiami įvairiuose kontekstuose:
 - valstybinėje bibliografijoje (skirtingose apraiškose);
 - nacionalinės bibliotekos kataloge aprašant nacionalinius fondus;
 - suvestiniuose kataloguose;
 - įstaigų kataloguose;
 - kitose duomenų bazėse.
- Užtikrinkite duomenų importą ir eksportą:
 - daugelis integralių bibliotekų sistemų nepakankamai suderinamos su importo ir eksporto funkcijomis;
 - ar reikės keisti vieną formatą kitu;
 - ar reikės konvertuoti ženklų rinkinius;
 - ar įmanoma skirtingoms užduotims pasirinkti skirtingas duomenų aibes.
- Ieškote universalių suderinamų sprendimų, o ne stenkitės išspręsti visas problemas, apsiribodami viena sistema.
- Ieškokite įstaigų – bendrų investicijų partnerių, tačiau likite ištikimi svarbiausiems sau keliamiems reikalavimams.
- Sekite informaciją apie atvirąją ir brangiai kainuojančią privačią programinę įrangą. Specialiai bibliotekoms skirti produktai gali būti brangesni už bendros paskirties gaminius.
- Kad ir kokį sprendimą priimtumėte, būkite tikri, kad turite lėšų jam įgyvendinti:
 - integruotų bibliotekų sistemų pardavėjai gali reikalauti, kad sistema būtų dažnai naujinama, o tam gali reikėti papildomo personalo ir aparatinės įrangos modernizavimo;
 - būtina įvertinti ekonomiją atvirosios programinės įrangos įsigijimo sąskaita, lyginant su ją prižiūrinčio personalo samdymo sąnaudomis ir tokio samdymo galimybėmis;
 - laikui bėgant gali būti sudėtinga užtikrinti atvirąją programinę įrangą grindžiamų sprendimų tvarumą.

Elektroninių išteklių atsiradimas skatina diegti naujoves saugant ir tvarkant duomenis. Skaitmeninei bibliotekai tvarkyti ir prižiūrėti reikalingos ir visos su tradicinėmis laikmenomis susijusios operacijos. Valstybinės bibliografijos tarnyboms iškyla būtinybė rasti lėšų šioms naujoms operacijoms, tuo pat metu išlaikant „tradicines“ spausdintinių fondų rinkinių priežiūros ir tvarkymo operacijas. Tai ne tik naujų sistemų pirkimas ir tobulinimas, bet ir personalo perkvalifikavimas bei perprofilavimas. Kadangi išteklių plėtra apima tik elektronines priemones, negrįžtamai mažėja neautomatizuotų operacijų skaičius. Didesnioji duomenų apie elektroninius išteklius dalis bus įvedama automatizuotai, tačiau likusios dalies įvestis pareikalaus daug sudėtingesnių techninių įgūdžių nei anksčiau. Tokie įgūdžiai bus paklausūs ir kitose ūkio šakose, todėl gali būti nelengva rasti reikiamos kvalifikacijos personalą bei jį išlaikyti.

6.6.1. Pavyzdžiai

Kanada

Kanados valstybinė bibliografija saugoma kartu su kitų šaltinių įrašais ir Kanados suvestinio katalogo įrašais.

Kroatija

Kroatijoje valstybinės bibliografijos įrašai prieinami tik Nacionalinės bibliotekos kataloge (<http://www.nsk.hr/opac-crolist/crolist.html>).

Lietuva

Visų Lietuvos leidinių bibliografiniai įrašai saugomi Lietuvos nacionalinės bibliografijos duomenų banke, kuris yra atskiras Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos (LIBIS) failas. Lietuvos leidinių įrašai atsispindi ir Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos kataloge (<http://www.libis.lt:8080/en/welcome.html>).

Jungtinė Karalystė

2004 m. apie 13 milijonų bibliografinių įrašų perkėlimas iš buvusios decentralizuotos sistemos į Integralią bibliotekų valdymo sistemą (*Integrated Library Management System*) Britų bibliotekai buvo paskata iš naujo įvertinti Britų valstybinės bibliografijos (*British National Bibliography* (BNB)) duomenų santykį su jos katalogais ir kitais bibliografiniais duomenimis. Istorinis BNB atskyrimas nuo Britų bibliotekos katalogo nebuvo produktyvus ir pareikalavo didelių pridėtinių išlaidų rengiant įrašus bei itin didelių tvarkymo kaštų.

Integralios bibliotekų sistemos duomenims skirta atskira produkcijos duomenų bazė, iš kurios išrenkami įvairūs „produktai“. Leidybinio katalogavimo ir *British National Bibliography* įrašai, pateikiami kitų Jungtinės Karalystės ir Airijos depozitinių bibliotekų, siunčiami į tą pačią duomenų bazę. Tarp šios „produkcijos duomenų bazės“ produktų yra Britų valstybinė bibliografija, Jungtinės Karalystės ISSN failas ir Britų bibliotekos suvestinis katalogas (*British Library Integrated Catalogue* (BLIC)). Lemiamą vaidmenį įgyvendinant šią viziją atliko BNB numeris – Britų valstybinės bibliografijos įrašų identifikatorius. BNB numeris leidžia atrinkti įrašus Britų valstybinei bibliografijai. Britų bibliotekos bibliografijos produktai pasižymi tokiu plačiu asortimentu ir kompleksiskumu, kad jų eksportavimui valdyti buvo sukurta atskira sistema *Catalogue Bridge*. Nuo 2009 m. sausio mėn. Britų valstybinė bibliografija kaip savarankiškas objektas prieinama Britų bibliotekos suvestiniame kataloge (http://catalogue.bl.uk/F?func=file&file_name=login-bl-list).

6.7. Valstybinės bibliografijos operatyvumas

(ICNBS 7-oji rekomendacija.) „Valstybinėje bibliografijoje medžiaga turi būti pateikiama kuo greičiau po jos paskelbimo. Būtina numatyti efektyvius jos platinimo būdus, ji turi būti reguliariai naujinama, kad tenkintų vartotojų poreikius, suteiktų jiems operatyvią prieigą prie joje pateikiamos medžiagos.“

Aprašyti medžiagą kuo greičiau po paskelbimo – esminis einamojo informavimo paslaugai keliamas reikalavimas. Operatyvumas priklauso nuo to, ar leidėjas laiku pristato leidinius. Valstybinės bibliografijos tarnybos pareiga – kuo skubesnis duomenų apie šiuos leidinius tvarkymas.

Tarnybos privalo stebėti valstybinės bibliografijos duomenų operatyvumą ir imtis atitinkamų veiksmų jam sumažėjus. Šių veiksmų pobūdis priklausys nuo atsilikimo priežasties. Turi būti nuolat tobulinami procesai, kad visais jų etapais su ištekiais būtų dirbama kuo efektyviau.

Vienas iš būdų tobulinti informacijos operatyvumą ir didinti valstybinės bibliografijos reikšmę fondų vystymo veiklai – leidybinio katalogavimo susitarimai, pagal kuriuos leidėjai pateikia bibliografinę informaciją apie numatomą leisti leidinį.

6.7.1. Bendroji apžvalga

CIP programos naudingos leidėjams ir bibliotekoms. Leidėjai programa naudojami kaip grandimi, siejančia juos su knygas perkančių bibliotekų rinka; bibliotekoms – tai operatyvaus informavimo priemonė, leidžianti atranką atliekančiam personalui identifikuoti knygas, galinčias sudominti vartotojų bendruomenę.

Leidėjai CIP programai pateikia išsamią informaciją apie būsimus leidinius. Ši informacija naudojama išankstiniam arba „CIP“ įrašui parengti. Išankstinis įrašas skelbiamas valstybinėje bibliografijoje. CIP įrašo kopija gali būti pateikiama leidėjui, kuris ją spausdina knygoje. Taip bibliotekoms gerokai palengvinamas katalogavimas. Kartais įrašas nespausdinamas, o leidėjas paskelbia, kad CIP įrašą galima gauti valstybinės bibliografijos tarnyboje. Kai bibliografijos tarnyba gauna išteklių, išankstinis įrašas naujinamas, kad atitiktų turimą dokumentą, ir „atnaujintas“ CIP įrašas skelbiamas valstybinėje bibliografijoje.

6.7.2. CIP programos steigimas

Nėra vienintelio CIP programos modelio: kiekviena valstybinės bibliografijos tarnyba yra kitokia, o programos kuriamos, kad būtų tenkinami vietiniai poreikiai. IFLA paskutinį kartą CIP programų apžvalgą atliko 2003–2004 m. (Survey of CIP programs report, [2005]).

Lemiamą reikšmę sėkmingai įgyvendinant CIP programą turi aktyvus leidėjų dalyvavimas. Valstybinės bibliografijos tarnyba privalo propaguoti CIP privalumus tarp leidė-

jų ir leidybos organizacijų. CIP programos nėra privalomos. Jos nieko nekainuoja jose dalyvaujantiems leidėjams. Ši programa neturi daryti neigiamos įtakos leidėjų veiklai. Valstybinės bibliografijos tarnyba privalo užtikrinti, kad programa būtų adekvačiai finansuojama.

Iš programoje dalyvujančių leidėjų reikalaujama, kad jie valstybinės bibliografijos tarnybai pateiktų duomenis apie leidinį, paprastai keletas mėnesių iki jo publikavimo. Valstybinės bibliografijos tarnyba nurodo, kokie duomenys turi būti pateikiami. Daugelis tarnybų leidėjams pateikia informacinį lapą arba elektroninę formą, kurią jie turi užpildyti.

6.7.3. CIP programų pavyzdžiai

Kanada

Kanadoje už programos koordinavimą atsakinga Kanados biblioteka ir archyvai (*Library and Archives Canada*), tačiau šią programą įgyvendina tarpininkaujančių bibliotekų tinklas, teikiantis specializuotas paslaugas regioniniams leidėjams.

Jungtinė Karalystė

Britų biblioteka nustatė, kad labiau apsimoka CIP programos realizavimą perduoti komercinei bibliografijos tarnybai sutarties pagrindu. Britų biblioteka moka sutarties dalyviui už tam tikrą kasmet pateikiamų CIP įrašų skaičių ir nustato turinio bei kokybės kriterijus.

Jungtinės Valstijos

Jungtinėse Valstijose šią paslaugą tiesiogiai kontroliuoja ir įgyvendina Kongreso biblioteka.

6.8. Valstybinės bibliografijos pateikimo formos pasirinkimas

ICNBS pateikia patarimų dėl valstybinės bibliografijos formos ir dizaino. Rekomendacijos daugiau susiję su spausdintiniais leidiniais, o ne nuotoliniais produktais. Šio dokumento 5 skyriuje išsamiau apibūdinamas nuotolinės valstybinės bibliografijos funkcionalumas. 4 skyriuje aptariami katalogavimo lygmenys ir autoritetinių įrašų tvarkyba.

Pastaraisiais metais valstybinės bibliografijos tarnybos spausdintinių duomenų platinimo būdą ir vėlesnį CD-ROM pakeitė į nuotolinį, kuris tapo prioritetas. Konkrečios šalies pasirinkimas atspindi šalies automatizavimo lygį. Pasirinkimo pobūdį veikia ir verslo modelis bei turimi išteklių.

6.8.1. Popierius

Popierius iki šiol plačiai naudojamas, ir spausdintinė valstybinė bibliografija vis dar tebė-

ra kokybiška paslauga. Netolimoje ateityje dėl didėjančių gamybos ir platinimo sąnaudų naudoti popierių gali tapti nerentabilu.

6.8.2. CD-ROM

Pateikiant valstybinę bibliografiją CD-ROM, buvo daugiausia remiamasi Europos „Nationalinių bibliotekų CD-ROM projekto“ (*National Libraries Project on CD-ROM*) išvadomis ir rekomendacijomis. Apskritai CD-ROM ne tiek pakeitė, kiek papildė spausdintines versijas. Daugumoje šalių, kuriose valstybinė bibliografija leidžiama CD-ROM, jos duomenys pateikiami taip pat ir tinkle, kaip atskira duomenų bazė arba kaip nacionalinės bibliotekos katalogo sudedamoji dalis. CD-ROM, lyginant su kitomis formomis, turėjo kai kurių pranašumų, susijusių su informacijos paieška ir galimybe platinti kompiuterio skaitomus duomenis. Tačiau svarbu buvo operatyvumas, be to platinimo sąnaudos buvo palyginti didelės. CD-ROM buvo populiarus laikmena XX a. 10-ajame dešimtmetyje, tačiau dabartiniu metu ją keičia kitos. Tampa akivaizdus valstybinės bibliografijos pateikimą CD-ROM įgalinančios programinės įrangos atsilikimas, palyginti su šiuolaikinėmis saityno sąsajomis.

6.8.3. Nuotolinė prieiga

Internetas – prioritetinga priemonė prie valstybinės bibliografijos priemonė. Interneto prieiga leidžia reguliariai naujinti duomenis, jie prieinami vartotojams bet kurioje pasaulio vietoje bet kuriuo metu. Internetas suteikia galimybę teikti papildomas paslaugas, tokias kaip individualiam vartotojui pritaikyti sklaidos kanalai ar prieiga prie visateksčių elektroninių išteklių, atsižvelgiant į jam suteiktas teises. Teikiant aukščiausios kokybės valstybinės bibliografijos paslaugas, sudaromos sąlygos jų apmokestinimui.

Pavyzdžiai

Naujoji Zelandija

Naujosios Zelandijos nacionalinė biblioteka registruotiems vartotojams siūlo naujausių valstybinės bibliografijos papildymų RSS paslaugą. *Publications New Zealand* vartotojams taip pat siūloma jiems siunčiamus pranešimus individualizuoti pagal jų poreikius (<http://www.natlib.govt.nz/catalogues/national-bibliography>).

Švedija

Švedijos nacionalinė biblioteka valstybinės bibliografijos prenumeratoriams siūlo sklaidos kanalu siunčiamus naujausių leidinių įrašus (<http://www.kb.se/english/contact-info/subscribe/rss/>). Paslauga teikiama neatlygintinai, tačiau duomenis draudžiama naudoti pakartotinai komerciniams tikslams.

Laikomasi keleto skirtingų požiūrių, kaip teikti nuotolinę prieigą prie valstybinės bibliografijos. Kai kurios PDF arba HTML formato pateiktys yra spausdintinės bibliografijos

pakaitalai. Jos gali pasitarnauti kaip skubi ir veiksminga priemonė prie valstybinės bibliografijos plėtos priemonė, tačiau negali pakeisti valstybinės bibliografijos duomenų bazės sąsajos.

6.9. Valstybinės bibliografijos efektyvumo vertinimas

Siekiant pagrįsti investicijas į valstybinę bibliografiją ir ilgalaikes pastangas, skiriamas jos plėtrai, svarbu numatyti būdus įvertinant valstybinės bibliografijos efektyvumą. Kai kuriose šalyse valstybinės bibliografijos finansavimas tiesiogiai siejamas su veiklos rodikliais, tokiais kaip valstybinės bibliografijos tarnybos sukauptos ir sutvarkytos nacionalinės produkcijos procentas.

Siekiant laiku ir tiksliai atsakyti į leidėjų, vyriausybės ar visuomenės informavimo priemonių užklausas, būtinas efektyvus informacijos valdymas. Valstybinės bibliografijos tarnyba privalo rinkti savo veiklos statistiką. Veiklos rodiklių suvestinei, ypač tokiai, kuri skirta išorinei auditorijai, patikimumo ir autoritetingumo galima suteikti veiklos stebėjimui ir auditui atlikti samdant nepriklausomą trečiąją šalį.

6.9.1. Aprėptis

Kokią nacionalinės produkcijos dalį aprėpia valstybinė bibliografija? Tai nustatoma lyginant valstybinės bibliografijos turinį su per tam tikrą laikotarpį šalies leidėjų pateikta produkcija. Duomenis galima sužinoti iš šalies leidėjų asociacijų arba knygų verslą aptarnaujančių tarnybų. Atkreipkite dėmesį į galimus skirtingus skaičiavimo metodus. Leidėjai skaičiuoja produktus, o tai gali skirtis nuo valstybinėje bibliografijoje priimtose skaičiavimo praktikos. Pavyzdžiui, valstybinėje bibliografijoje skirtingiems įrišimams gali būti rengiamas vienas įrašas, tačiau leidėjams ir knygų prekybininkams tai yra skirtingi produktai.

Duomenų apie oficialiai išleistus elektroninius išteklius reikėtų ieškoti specialiuosiuose šaltiniuose. Kai kurių neseniai veiklą pradėjusių elektroninių išteklių teikėjų gali neapimti tradiciniai apskaitos metodai. Gali tekti papildomai vertinti paslaugas pagal pageidavimą ir nustatyti surinktų šalies sričiai priklausančių išteklių procentą.

6.9.2. Operatyvumas

Valstybinės bibliografijos naudingumas priklauso nuo jos operatyvumo. Nemaža dalis valstybinės bibliografijos klientų užsiima pirkimu, atranka ir komplektavimu knygų versle, bibliotekose ir kitose informacijos sklaidos centruose. Todėl labai svarbią reikšmę turi išankstinis informavimas apie būsimus leidinius ir operatyvūs pranešimai apie publikuotus leidinius.

Operatyvumą galima išmatuoti reguliariai nustatinėjant atskirų atsitiktinai parinktų valstybinės bibliografijos įrašų operatyvumą. Nuo 1974 iki 2005 m. kovo mėn. UKOLN atliko

Britų valstybinės bibliografijos operatyvumo tyrimą. Jį atliekant kartą per 6 mėnesius buvo atsitiktinai pasirenkami bibliotekų užsakomi arba kataloguojami leidiniai ir tikrinama, ar jiems parengti atitinkami įrašai Britų valstybinei bibliografijai bei nustatomas atitikimo koeficientas. Nepaisant šios metodologijos patikimumo, 2005 m. tyrimas buvo nutrauktas, nes nebeliko jame dalyvauti norinčių bibliotekų (<http://www.ukoln.ac.uk/bib-man/surveys/bnbmarc/>).

Punktas dėl operatyvumo įtrauktas į 1991 m. sutartį tarp Danijos vyriausybės ir Danijos bibliografijos centro, reguliuojančią valstybinės bibliografijos rengimą. Sutartis nustato, kad Bibliografijos centrui pateikti ištekliai privalo būti registruojami valstybinėje bibliografijoje ne vėliau kaip praėjus 4 savaitėms nuo jų gavimo. Sutartyje nenumatyta jokių specifinių sankcijų, jei nesilaikoma šio reikalavimo. Operatyvumas nustatomas kas savaitę, o registravimas užtrunka vidutiniškai dvi savaites. Danijos bibliografijos centras nustato registracijos laukimo laiką, apskaičiuodamas laikotarpį nuo gavimo iki registracijos savaitėmis (W) pagal tokią formulę:

$$W = \frac{\text{Registruotinių dokumentų skaičius}}{\text{Savaitinis registravimo vidurkis (praėjusiais metais)}}$$

6.9.3. Naudojimasis valstybine bibliografija

Svarbu žinoti, kas ir kokiems tikslams naudojasi valstybine bibliografija. Apie tai galima sužinoti iš valstybinės bibliografijos priemonių fizine forma gavėjų sąrašų ir pasidomėjus valstybinės bibliografijos elektronine forma vartotojų registracija. Tačiau valstybinės bibliografijos priemonę perkantis asmuo nebūtinai yra galutinis vartotojas. Į tai būtina atsižvelgti planuojant rinkos tyrimus. Bet koks tyrimas turi apimti ir vartotojus.

6.10. Mokymasis iš kitų

Šiame skyriuje pateikti pavyzdžiai rodo, kad yra daug būdų pasitikti valstybinės bibliografijos paslaugos steigimo iššūkį arba praplėsti teikiamą paslaugą apimant elektronines priemones. Kai kurios problemos išsprendžiamos taikant naujas technologijas, tačiau nauja medžiaga kelia naujus reikalavimus.

1. Šalys, neturinčios valstybinės bibliografijos veiklos patirties, turėtų konsultuotis su patyrusiais šios srities profesionalais. Galima daug ko pasimokyti iš kitų šalių pasiekimų ir jų patirtų nesėkmių.

- Jei įmanoma, pasirinkite ilgalaikės bendros veiklos partnerį. Partnerio pasirinkimas turėtų priklausyti nuo specifinių reikmių.
- Kiekvienai šaliai būdingi tam tikri specifiniai poreikiai, į kuriuos turi būti atsižvelgiama.
- Gera pradžia gali būti dalyvavimas regioniniame seminare, sutelkiančiame patyrusius specialistus ir vietines žinias, arba tokio seminaro organizavimas.

2. Pereinant iš planavimo į įgyvendinimo etapą gali būti pravartu samdyti vietinės, regioninės ar tarptautinės bendruomenės atstovus arba prašyti jų techninės paramos.

- Tai atitinka ICNBS 19-ąją rekomendaciją: „Jei reikia, IFLA turi padėti valstybinės bibliografijos tarnyboms vystyti jų valstybinės bibliografijos veiklą, pavyzdžiui, inicijuoti bandomuosius valstybinės bibliografijos plėtros projektus, rengti gaires valstybinei bibliografijai ir organizuoti nacionalinius, regioninius arba tarptautinius seminarus ir praktinius kursus.“

3. Rekomenduojama ieškoti bendros veiklos partnerių šalies viduje.

- Naudojimosi valstybine bibliografija sfera įvairialypė ir ja naudojasi skirtingi vartotojai, pradedant plačiąja visuomene ir baigiant itin specializuotomis vartotojų grupėmis, įskaitant leidėjus ir kitas bibliotekas.
- Gali būti naudinga įsteigti forumą, kuriame būtų išklausomos skirtingos nuomonės ir svarstomi klausimai, susiję su valstybinės bibliografijos misija, struktūra, pateikimu, funkcionalumu ir plėtra. Tai padėtų sukurti bendros veiklos pagrindą ir galbūt palengvintų sprendimų priėmimą bei sustiprintų pačią valstybinę bibliografiją kaip pagrindinę informacijos apie nacionalinę produkciją priemonę.
- Jei už valstybinę bibliografiją atsako keletas įstaigų, svarbu išlaikyti tinkamą kokybę, nustatant jos vertinimo kriterijus. Turi būti įsteigta visų šioje veikloje dalyvaujančių įstaigų atstovų redakcinė taryba, kurios uždavinys būtų vadovavimas valstybinei bibliografijai ir jos plėtra. Tokia taryba turi būti kompetentinga spręsti privalomojo egzemplioriaus ir bibliografijos klausimus, kad būtų užtikrinamas visuminis požiūris į bibliografinę apskaitą.
- IFLA atsakomybę už nacionalinių ir tarptautinių standartų taikymą bei rengimą priskiria nacionalinei bibliotekai. Šioje veikloje vadovaujantis vaidmuo turi atitekti valstybinės bibliografijos tarnyboms, tačiau į ją turėtų aktyviai įsitraukti ir kitos bibliografų bendruomenės bei šalies ekspertai.

4. Sėkmingai ir tvariai valstybinės bibliografijos plėtrai labai svarbus bendradarbiavimas su leidėjais ir kitais leidinių teikėjais. (Žr. taip pat 7 skyrių.)

- Leidėjai yra valstybinės bibliografijos informacijos šaltinis.
- Nuo bendradarbiavimo su leidėjais priklauso sėkmingas privalomojo ar savanoriško egzemplioriaus sistemos funkcionavimas.
- Leidėjai (ir mokesčių mokėtojai) turi teisę tikėtis iš valstybinės bibliografijos tarnybos patikimo ir efektyvaus privalomojo ar savanoriško egzemplioriaus tvarkymo.
- Sėkminga valstybinės bibliografijos veikla turi būti naudinga leidėjams.
- Tikėtina, kad valstybinės bibliografijos tarnybai naudingiau bendradarbiauti su leidėjais, negu taikyti jiems priverstines priemones.

Nuorodos

British Library. (2006, September). *Intellectual property: A balance: The British Library manifesto*. Retrieved March 25, 2009, from <http://www.bl.uk/news/pdf/ipmanifesto.pdf>

British Library. (2006, December). *Response to the Gowers Review of Intellectual Property (IP)*. Retrieved March 25, 2009, from <http://www.bl.uk/news/2006/pressrelease20061207.html>

International Federation of Library Associations and Institutions. (1986). *Recommended standards for Cataloguing-in-Publication: The CIP data sheet and the CIP record in the book*. London: IFLA International Programme for UBC. International Conference on National Bibliographic Services. (2002, October 1) *The final recommendations of the International Conference on National Bibliographic Services: ICNBS: Copenhagen 25-27 November 1998*. Retrieved February 6, 2009, from <http://www.ifla.org/VI/3/icnbs/fina.htm>

International Federation of Library Associations, IFLA International Office for UBC, & UNESCO. (1979). *Guidelines for the national bibliographic agency and the national bibliography*. Paris: UNESCO.

Larivière, J. (2000). *Guidelines for legal deposit legislation: A revised, enlarged and updated edition of the 1981 publication by Dr. Jean Lunn*. Retrieved February 6, 2009, from <http://www.ifla.org/VII/s1/gnl/legaldep1.htm>

Survey of CIP programs report. ([2005]). Washington, DC: Library of Congress. Retrieved February 6, 2009, from http://www.loc.gov/catdir/cipsurvey/IFLA_CIP_Survey_Report.pdf